

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

פרשת קרח תש"פ ♦ גליון שפ"ג

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

מן הבשר מותר בטעם. [ורק אם אמר קונם בשר ויין שאני טועם או שאני אוכל, או שאמר קונם בשר או יין זה עלי, אסור בתבשיל שיש בו טעם בשר או יין].

חזינן דהנדר חל רק על הבשר ולא על הטעם היוצא מן הבשר, והכי נמי נימא הכי לענין הפרשת תרומה.

אבל באמת אינה ראייה, דהתם קאסר אנפשיה אכילת בשר, תדע, למאן דאמר אין ברירה גם בתרומה אינו יכול להפריש בלא טעם היוצא, והיאך האי מאן דאמר יפרש המשנה בנדרים.

ג. משקין בתוך משקין

תו שמעתי לדון בעיקר הקושיא, דיש לדון אם במשקין בתוך משקין יש כבוש, ומהפרי מגדים (משב"ז יו"ד ריש סי' ק"ה) משמע דיש כבוש במשקין, אבל בחוות דעת (סי' צ"א, א"ה לא מצאתי) משמע דנקט דליכא כבוש. [א"ה. ועיין בשדי חמד (חמץ ומצה סי' ג' אות ז'), ובערוך השולחן (יו"ד סוף הלכות דם) יתרון אור על דמאי (פ"ז מ"ד)].

אבל באמת אינו מעלה ארוכה, דמכל מקום הנאד יאסר מחמת שהיה כבוש עם תרומה, ויאסר לישראל אם היין טהור, וגם לכהנים אם היין טמא.

ד. ינקי תחומין מהדדי

הנה אמרינן בגמרא ביצה (ל"ז ב') בשנים שלקחו בהמה בשותפות, וחלקוה, הוי כרגלי שניהם לענין תחומין, אף למאן דאמר יש ברירה, דהרי ינקי תחומין מהדדי.

ופירש רש"י, דבהמה בחייה בבין השמשות כל אבריה בחייה יונקים זה מזה, ומשחשכה ינק כל אבר ואבר משל חברו ואין כאן לברור. מעתה תיקשי, אמאי לא אמרינן דעל ידי ברירה הוברר דזה היה חלקו משעה ראשונה. [א"ה. היינו דאם אמרינן (כהנ"ל באות א') לענין תרומה שמפריש במוצאי שבת, שמפריש התרומה חוץ מהטעם הנבלע ממנו, אם כן הכי נמי נימא דחלוקת השותפות היינו שלכל אחד חלק בהבהמה חוץ מהחלק שהשני יונק ממנו].

ואולי שאני דין ברירה דחלוקת שותפות מדין ברירה דמברר בפיו. ואין הסברא ברורה.

ואולי כיון דמחזי דלא שייך בזה ברירה, אסרו בכהאי גוונא מדרבנן, ולא דמי ללוקח יין דמחזי טפי כברירה. אך בפשוטו משמע בהא דתחומין דאסור מן התורה.

דבר שיש לו מתירין

הנה איתא במשנה בביכורים (פ"ג מ"א) דתרומה שנתערב בחולין, בטל באחד ומאה.

אמנם בטל רק לזרים, אבל לכהן אינו בטל, דהרי כהן יכול לאכול כל התערובת בטהרה, ואם כן הוה דבר שיש לו מתירין ואפילו באלף לא בטיל. וגם בכהן טמא, הרי עומד ליטהר ואם כן אכתי הוה דבר שיש לו מתירין ולא בטל.

הפרשת תרומה למפרע

כל חלב וצֶהָר וְכָל חֶלֶב תִּירוֹשׁ וְדָגָן רִאשִׁיתוֹ אֲשֶׁר יִתְּנוּ לַה' לָךְ נְתִיתִים (י"ח י"ב) הנה שמעתי מהרב מרדכי מאיר פרידמן שליט"א (שהוציא לאור תשובות מוהר"י קערט זצ"ל) עובדא בהגאון רבי עקיבא שרייבר זצ"ל (אב"ד פרעשבורג, בעל הדעת סופר) שנפגש עם הגאון מטשעבין זצ"ל, ודנו בהא דאיתא במשנה בדמאי (פ"ז מ"ד) באומר שהתרומה יחול במוצאי שבת למפרע, ותיקשי הא הוה כבוש וכבוש הוה כמבושל.

ונבאר הקושיא ובמה שיש לדון לתרץ:

א. הצעת המשנה

הנה ביאור הקושיא, דאיתא במשנה בדמאי (פ"ז מ"ד) הלוקח יין מבין הכותים אומר, שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה, עשרה מעשר ראשון, תשעה מעשר שני ומיחל ושותה מיד.

ופירש רש"י (סוכה כ"ג ב', חולין י"ד א') דאיירי באופן שהוא סמוך לשבת ואין לו כלים טהורים להניח בתוכם התרומה, או שהיה ערב שבת עם חשיכה שאין לו שהות להפריש תרומה, ולכן למאן דאמר יש ברירה מפריש תרומות ומעשרות על ידי ברירה, והיינו שאומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה וכו', ועל ידי זה יכול לשתות היין מיד ואחר כך במוצאי שבת יקח שני לוגין מהכלי להפרשת תרומה, ויתברר למפרע דשני לוגין הללו שהפריש לאחר השבת הרי הן תרומה למפרע והשאר חולין.

ב. קושיא הנ"ל

מעתה הקשה הנ"ל, דהרי עכשיו הוברר למפרע שחלה התרומה כבר מערב שבת, והיה כאן שני לוגין של תרומה כבושין בתוך החבית כל השבת, אם כן נמצא שיון ההיתר בלע מיין התרומה והיאך יהיה מותר לזר לשתותו.

ואין לומר שהטעם התרומה בטל ברוב, דהרי תרומה היא אחד מחמישים ואם כן אין כאן שיעור ק"א לבטל התרומה.

[א"ה. ודוחק לומר דצריך שישתה כל היין בתוך השבת עצמה קודם שיעור כבוש].

לדון בקושיא הנ"ל

הנה יש לדון ליישב בכמה אנפי:

א. חוץ מהטעם הנבלע

הנה שמעתי בשם הגר"י רבנוביץ שליט"א, דקאמר הגאון מטשעבין דמה שמוזג יין במוצאי שבת, ובו חייל תרומה למפרע, היינו חוץ מהטעם שנבלע הימנה.

ולפי זה יכול אדם לעשות תרומה ולומר שיבשלנה עם חולין וכל מה שיפלט לחולין לא יחול על זה שם תרומה. [והיינו רק למאן דאמר יש ברירה].

ועיין בט"ז (יו"ד סי' שכ"ד ס"ק ט"ו) ובגדול מרבבה (תניינא בסוף השו"ע).

ב. הנודר מן הבשר

הנה שמעתי ראייה לזה, דהנה איתא במשנה בנדרים (נ"א ב') הנודר

ולכאורה יש לחלק בין אחרים ובין המבשל עצמו, דבשלמא לאחרים לא יתבטל האיסור ברוב, דהוה דבר שיש לו מתירין, דהרי מותר לאחרים לאכול התבשיל שנאסר במוצאי שבת, ודבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל.

משא"כ להמבשל עצמו לכאורה יתבטל האיסור ברוב, דהרי בשביל המבשל אינו דבר שיש לו מתירין דהרי אסור לו לאכול התבשיל לעולם.

אמנם כתב במגן אברהם (שם סק"ב) דאינו כן, דלא רק לאחרים אסור מפאת דהוה דבר שיש לו מתירין, אלא גם לו אסור, דכיון שחל עליו שם דבר שיש לו מתירין לאחרים ולא נתבטל עבורם, אם כן אף לדידיה לא בטיל. [מיהו אם נתערב לאחר השבת, מותר גם לו. וכמו כן בנתערב בשבת, למוצאי שבת יהא מותר לכולם].

ב. נתערבו ביכורים חוץ לירושלים

הנה איתא במשנה בביכורים (פ"ב מ"ב) דאם נתערבו ביכורים בחולין חוץ לירושלים, אסורים, דאינם בטלים ברוב גם לזרים מכיון דהוי דבר שיש לו מתירין. [א"י. כן מבואר בהדיא בחוות דעת יו"ד סי' ק"ב ביאורים סק"ח דאירי בחוץ לירושלים].

וכתב במגן אברהם (שם) דמהכא מוכח כיסוד הני"ל, דהרי אע"ג דלזרים הוה דבר שאין לו מתירין, דהרי אין להם היתר לאכול הביכורים בירושלים, מכל מקום הרי לכהנים הוה דבר שיש לו מתירין, דכהנים יכולים להעלותו ולאכול בירושלים, ואם כן אמרינן דאף לזרים אסור.

ג. איירי בתוך ירושלים

אמנם באמת דעת הרמב"ם (פ"ו הלכות מעשר שני הי"ד, דרך אמונה שם אות צ"ט) דחוץ לירושלים לא הוה דבר שיש לו מתירין, והטעם דהוה טרחא להעלותו לירושלים, ואם כן בטל ברוב. [והא דמעשר שני הוי יש לו מתירין, זה רק מפאת דיכול לפדות].

אלא מבואר ברמב"ם דדינא דמתניתין דביכורים הני"ל דאמרינן דביכורים לא בטל ברוב, איירי בתוך ירושלים, והיינו דלגבי כהן חשיבא יש לו מתירין שיאכלנו בקדושה ובכל הלכות אכילת בכורים, וכיון שכן מיתסר גם לזרים.

הלכך גם לפי זה איכא ראיית המגן אברהם מדברי הרמב"ם, דחזינן דמכיון דלחלק מהאנשים הוה דבר שיש לו מתירין אם כן חשיב כן גם לכולם, והכי נמי לענין מה שנתבשל בשבת במזיד, מכיון דמיתסר לאחרים מפאת יש לו מתירין, הכי נמי אסירא למבשל עצמו.

ד. איסור חוץ לירושלים לא בטל ואיסור זרות בטל

הנה בביכורים יש לזר שני איסורים, חדא, דאסור לאוכלו מחוץ לירושלים ואסור לאוכלו בטומאה, ושנית, דאיכא איסור זרות. מעתה לענין האיסור לאכול ביכורים חוץ לירושלים, אם נאמר דהוה יש לו מתירין לכהנים, דהרי יכולים לעלותו לירושלים, (ענין אות ב' הני"ל), אם כן יהא אסור לזר לאכול חוץ לירושלים. וכן לענין האיסור טומאה, הרי יש לו מתירין לכהנים ליטהר ולאכול הביכורים בטהרה.

אמנם לענין האיסור זרות, הרי להאמור לעיל (סימן הקודם אות ב') בדברי הגרע"א, נמצא דבאמת זר טהור מותר לאכול בירושלים האי ביכורים שנתערבו, דהרי לענין האיסור זרות אין לו מתירין, מכיון דלכהן אין איסור זרות.

ואם כן הא דתרומה שבטלה ברוב מותרת לזרים [א"י. ובה איירי המשנה בביכורים פ"ב מ"א ומובא ביבמות ע"ג א' דביכורים בטל ברוב], היינו דוקא לזר טהור, אבל לזר טמא יהא אסור דלענין איסור טומאה חשיב יש לו מתירין.

ה. מהו ההבדל בין כהן לזר

מעתה מה שמבואר ברמב"ם (פ"ד מהל' ביכורים ה"ו) דבתערובת אסירא לזרים היינו דוקא לזרים טמאים, ומה שמבואר ברמב"ם (שם) דכהן יאכלנה היינו כהן טהור.

אך קשה על כל זה, דכיון דרק כהן טהור יכול לאוכלו ולא כהן טמא, אם כן גם זר בכהאי גוונא יאכל, דכל איסור זר היינו רק בטומאה, וזה אסירא גם לכהן.

ונצטרך לדחוק, דלא יאכלו זרים טמאים והוא הדין כהנים טמאים, ויאכל כהן טהור והוא הדין זר טהור.

מעתה יש לתמוה, אמאי לזרים בטל התרומה באחד במאה, הרי לכאורה גם לזרים לא יתבטל, דהרי מכיון דלכהן יש לו מתירין, חשיב דבר שיש לו מתירין לכל העולם.

ונבאר הקושיא ע"פ דברי המגן אברהם והגרע"א וחוות דעת:

א. כל אחד כדינו

הנה ראשית כל יש לדון מהו באופן דלכמה אנשים הוה יש לו מתירין ולכמה אנשים הוה אין לו מתירין, האם אמרינן דמכיון דלאחד הוה יש לו מתירין, אם כן לכולם חשיב יש לו מתירין אע"פ שבשבילם אין היתר. או דילמא אמרינן דדיינינן בכל אחד כדינו, דלמי שיש לו מתירין לא בטל ולמי שאין לו מתירין בטל.

ובמגן אברהם מבואר כהצד הראשון, אבל בחוות דעת מבואר כהצד השני. [עיינן לקמן שהבאנו דבריהם].

מעתה בשלמא להחוות דעת אתי שפיר, דמכיון דלזרים אין לו מתירין, בטל ברוב, אמנם למגן אברהם אכתתי תיקשי.

ב. לחלק בתרומה בין איסור זרות לאיסור טומאה

הנה הגרע"א (גליון או"ח סי' ש"י"ח סעי' א') הוקשה לו האי קושיא, וכתב ליישב דכוונת הרמב"ם [שממנו הוכיח המגן אברהם יסוד הני"ל] היינו דוקא דאם אותו שם איסור לא נתבטל כלפי איש אחד, הכי נמי לא יתבטל כלפי איש אחר, אבל בשני שמות לא דיינינן מגברא לגברא.

ואם כן הכל אתי שפיר, דיש חילוק בין איסור זרות לאיסור טומאה, דבשלמא לענין איסור זרות, הוה בעצמותו אין לו מתירין, ואין לומר דהאי איסור לא נתבטל כלפי אדם אחר, דזה אינו, דנהי דלכהן לא נתבטל איסור טומאה, [דהוה דבר שיש לו מתירין], אבל הרי אין לכהן איסור זרות. ולכן תרומה שבטל ברוב מותרת לזרים.

משא"כ לענין איסור טומאה, כגון אם הזר יהא טמא, יהא אסור לו לאכול התערובת, כיון דאיסור טמא איכא גם בכהן, והרי לא נתבטל האיסור לגבי כהן מכיון דהוה דבר שיש לו מתירין. ולכן תרומה שבטל ברוב באמת אסורה לכולם לאכול בטומאה.

[וגם לענין בכורים יהא אסור לזר לאכול בכורים בטומאה].

ג. דברי המחצית השקל

הנה עולה מדברי מחצית השקל (או"ח סי' ש"י"ח שם) שמחלק דהא דלאדם פרטי הוה יש לו מתירין, אינו אוסר על אחרים, ורק כאשר היש לו מתירין הוא להכלל.

והלכך בגוונא דהמגן אברהם בתבשיל שנתבשל בשבת, כיון דהוה יש לו מתירין לגבי הכלל, הלכך אסור גם למבשל עצמו.

אבל מאכל של קודש מותר לזרים אע"פ שלגבי כהן טמא הוה ליה יש לו מתירין, דהאי פרט לא יאסור על הכלל.

ואם כן נימא דהכא נמי אתי שפיר, דהא שמותר רק לכהנים לא משוי יש לו מתירין לגבי כולם.

אמנם הרי כתב במחצית השקל בהא דביכורים לא בטל ברוב, דחשיבא יש לו מתירין לכלל, דהיינו כלל הכהנים דצריכים לאכול כדינם, דהא דיש לו מתירין לכל הכהנים מיקרי דבר שיש לו מתירין לכל העולם, כיון דהם משפחת כהונה שלמה וכמו דאמרינן (הוריות ו') א' דכהנים עם בפני עצמן.

מעתה שוב קשה אמאי חתיכה של תרומה [או קודש] בטלים ברוב לזרים, הרי יש כאן יש לו מתירין כלפי הכהנים לאכול כדינם. [א"י. אלא יש ליישב כהני"ל באות הקודם].

ביאור דעת המגן אברהם

הנה הבאנו לעיל דמבואר במגן אברהם דאם הוה יש לו מתירין לאחד, חשיב יש לו מתירין לכולם. ונבאר דבריו:

א. מבשל בשבת במזיד

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' ש"י"ח סעי' א') המבשל בשבת במזיד, אסור להמבשל ליהנות מאותה מלאכה לעולם, אבל לאחרים אסור רק עד מוצאי שבת.

והנה אם התבשיל שבישל בשבת נתערב בתבשילים אחרים שבישלם בהיתר בערב שבת, יש לדון האם אמרינן בזה ביטול ברוב.

מתירין, דהרי יכול להפריש שנית, ואם כן אזלינן לחומרא גם בספק דרבנן.

אמנם הגרע"א נחלק על הפלתי, דלענין ספק טבל לא שייך לדון בדבר שיש לו מתירין, דאנו אמרינן שמא כבר הפריש ואם יפריש שנית הוא מפסיד בהפרשתו. [ודוקא לענין ביטול אמרינן כיון דיכול להפריש ממקום אחר על המעורב, אינו מפסיד כלום על ידי התערובות מאלו היה בעין].

ובחזון איש במעשרות (סי' ז' ס"ק ט"ז) סבירא ליה כהפלתי דהוה דבר שיש לו מתירין, דהרי להצד דהוי טבל לא מקרי הפסד, ולהצד דחולין באמת לא קא עביד מידי, ואע"ג דיאסר אחר כך לאכול התרומה שהפריש, מכל מקום אכתי לא מקרי דבר שיש לו מתירין. ונראה דכונת החזון איש, דמכל מקום להצד דהוי חולין, הא דאינו אוכל התרומה אינו מצד הדין.

הנה נראה דפלוגתת הפלתי והחזון איש כנגד הגרע"א, נוגעת לנידון פלוגתת הר"ש משאנץ והרמב"ם דלקמן. ושורש הנידון אם הפסד שאינו מחוייב בעצמותו חשיבא הפסד.

א. חמץ בפסח אסור במשהו

הנה אמרינן דחמץ בפסח במשהו ואינו בטל ברוב, וכתב ברמב"ם (פס"ו מהלכות מאכלות אסורות ה"ט) דהיינו מפאת דהוה דבר שיש לו מתירין, שהרי לאחר הפסח תהיה כל התערובת מותרת.

והקשה בחכם צבי (סי' פ"ו) לדעת הפוסקים דכל דאסור מפאת משהו בפסח אסור להשהותו, אם כן כד אמרינן דאינו בטל הא חייב לבערו ואם כן לא הוה דבר שיש לו מתירין.

וראיתי בחזון איש (או"ח מועד סי' קי"ג ס"ק כ') דכתב ליישב שיטת הרמב"ם, דמכל מקום לא מצינן לומר דיתבטל, דאם שרי השתא הא שרי גם לאחר הפסח, ואם כן לא מצינן למיעבד כן דנמצא דשרינן עכשיו אע"ג דלאחר זמן יש לו מתירין.

נמצא דשורש הנידון, בהא דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל, אם בעינן דאף אם לא יתבטל עכשיו, יהא לו היתר לאחר זמן, וזה דעת החכם צבי, או דילמא אמרינן דלא יתכן להתירו עכשיו אם אז יהא מותר לאחר זמן נמי, וזהו דעת החזון איש והפלתי.

ב. דברי ר"ש משאנץ

הנה בתוספות רשב"א משאנץ (ריש פסחים) הקשה לדעת ר' יוחנן דלית ליה חומרת משהו, ואמאי אינו אסור במשהו, הא הוה דבר שיש לו מתירין.

ותירץ דאם נאסרנו עכשיו יהא אסור להשהותו, [לר"ש דסבירא ליה דתערובת חמץ אסור בשהיה], והלכך לא הוה דבר שיש לו מתירין. והנה זהו כדעת החכם צבי. [ולרבינו תם דסבירא ליה דתערובת חמץ שרי להשהות, כתב הר"ש משאנץ דאירי בתבטיל המתקלקל].

אמנם לדעת הרמב"ם דחמץ בפסח אסור במשהו מפאת דבר שיש לו מתירין, לא נימא כסברת החכם צבי. נמצא לפי זה דיהא נידון דידן בספק טבל בפלוגתת קמאי.

ג. מהו המחלוקת אם אסור משהו

וכי תימא דלא פליגי, דנימא דלדעת הרשב"א משאנץ, הא לדידן אסור במשהו היינו מפאת דבר שיש לו מתירין, דסברתו הנ"ל הוא רק לדעת ר' יוחנן דלא אסר במשהו, אמנם אינו נראה כן, דלא משמע דבהאי סברא גופא פליגי אמוראי אליבא דהרשב"א משאנץ, אלא סברא דידן שאסור משהו משום חומרא דחמץ.

ולהרמב"ם הא דלר' יוחנן לא אסרינן משום דבר שיש לו מתירין, צריך תלמוד. ואם נימא דבאמת בדעת ר' יוחנן מודה הרמב"ם להחכם צבי דלא הוה דבר שיש לו מתירין, אם כן יש לומר כך גם להר"ש, ונדלא כמו שכתבנו בקטע הקודם, אמנם אם נימא דמדרי' יוחנן מוכחא כהחכם צבי, נמצא דלכל קמאי דמפרשי טעמא דידן משום חומרא דחמץ, קם דינא כהחכם צבי.

ד. שמן של חנוכה בטל ברוב

הנה כתב הגרע"א בהלכות חנוכה (גליון סי' תרע"ז) דשמן של נרות חנוכה שנתערב בטלים ברוב, וכי תימא דחשיב דבר שיש לו מתירין דהא יכול להשהותו לשנה הבאה, אינו כן, דהרי משום חשש תקלה אסור להשהותו, ואם כן חשיב אין לו מתירין.

אך העירו דקשה דהא במשנה בביכורים (פ"ב מ"ב) תנן בהדדי דביכורים אסירי ותרומה שריא, והרי אי אירי לטמאים תרוייהו אסירי ואי לטהורים תרוייהו שריא.

ו. איסור טומאה רק בכהן

תו העירו להקשות על דברי הגרע"א, דאיתא במנחת חינוך (מצוה רפ"ב אות ט"ו) ופרשת דרכים (דרך החיים דרוש י"ט ד"ה והנה) דזר לית ביה איסור טומאה ורק איסור זרות, ואם כן זה דלא כהגרע"א דכתב בתרומה טומאה שנתבטל ברוב, דזר אסור לאוכלו בטומאה מכיון דהך איסור דטומאה יש לו מתירין לכהנים אם כן גם לזר לא בטל, אמנם להאמור בזר ליכא איסור טומאה כלל.

[ולומר דדוקא כאשר יש איסור זרות ליכא טומאה משא"כ ככהאי גוונא דבטל האיסור זר, הוא דוחק, דהא קאמרי כיון דכתיב לענין איסור טומאה "מזרע אהרן", וגם אכתי לא יעלה ארוכה לקושיא דלעיל (באות הקודם)].

שיטת החוות דעת

הנה דעת החוות דעת (יו"ד סי' ק"ב ביאורים סק"ח) דלא כהמגן אברהם, דלא אמרינן כלל האי יסוד דאם מותר לחלק מהאנשים, אם כן חשיב יש לו מתירין גם להאנשים שאין להם מתירין, אלא לעולם אמרינן דאם לאותו אדם אין לו מתירין אם כן באמת בטל ברוב.

ואם כן בהמבטל במזיד בשבת, בשבילו התבטיל בטל ברוב, מכיון שאסור לו לעולם ובשבילו אין לו מתירין כלל.

א. מוכח מהא דביכורים לא כך

וכי תימא הרי במגן אברהם הנ"ל הוכיח יסודו מהמשנה בביכורים, דביכורים לא בטל ברוב אע"פ דלישראל אין לו מתירין, ואלא על כרחך חזינן דמכיון דלכהן יש לו מתירין, לא בטל לכולי עלמא, אינו כן, דהתם בביכורים הביאור הוא אחרת.

ב. שני איסורים

דהנה יש לחקור, אם יש על חתיכה שני איסורים, אחד יש לו מתירין ואחד אין לו מתירין, האם אמרינן דשני האיסורים בטלים מכיון דאיכא איסור אחד שאין לו היתר ואם כן למעשה לא יהא מתירין, או דילמא מפליגין, שהאיסור שיש לו מתירין אינו מתבטל והאיסור שאין לו מתירין מתבטל.

וכתב בחוות דעת כהצד השני, [וכן מבואר בצמח צדק (סי' ס"ט), הובא בתשובות הגרע"א (קמא סי' ס"ה)], ולפי זה ביאר דהתם גבי ביכורים יש לזר שני איסורים כשאוכל חוץ לירושלים, איסור זרות [וטומאה] וגם איסור דחוץ לירושלים, ואם כן נהי דאיסור זרות נתבטל מחמת שאין לו מתירין, מכל מקום איסור דחוץ לירושלים שהאיסור הוא גם לזרים לא נתבטל, כיון שאיסור זה גופא יש לו מתירין דיכול להעלותו לירושלים, ולא איכפת לן שאיסור אחר בהביכורים אין לו מתירין.

ובאמת הגרע"א (שם) עמד על זה וכתב דיהא מוכח מהמגן אברהם דילפי מביכורים לנידון דתבטיל שנתבטל בשבת, דלא סבירא ליה כהצמח צדק, והלכך הביא המגן אברהם שפיר ראה.

ג. סיכום פלוגתת מגן אברהם וחוות דעת

נמצא, דדעת המגן אברהם דמגברא לגברא אזלינן, אבל באותה חתיכה אם תשאר אסורה חשיב אין לו מתירין ושרינן דלא כדעת הצמח צדק.

משא"כ דעת החוות דעת בהיפוך, דמגברא לגברא לא אזלינן, אבל באותה חתיכה אף אם תשאר אסורה מכל מקום לא שרינן האיסור דיש לו מתירין, וכדעת הצמח צדק.

[אמנם גם לדעת החוות דעת, מתניתין דבכורים שאוסרת לזרים, איירי דוקא חוץ לירושלים שיש לו מתירין לעלות לירושלים, או בזר טמא שיש לו מתירין שיטהר, אמנם בזר טהור בירושלים דליכא היתר כלל בטל ברוב].

ספק טבל שנתערב

הנה בתשובות הגרע"א (תנינא סי' קפ"ח) אייתי דכתב בפלתי (סי' א' סק"ו ד"ה ובחידושי) דספק טבל דרבנן, מיתסרא, דהוה דבר שיש לו

מתירין, דהא על ידי האפיה יוכל להתקיים שפיר עד למחר ולא יהיה כלל מתקלקל. ואם כן שוב המוקצה לא בטל ברוב ואיסור דבר שיש לו מתירין רביעי עליה כשיאפנו, וממילא אסור לאפותו מכח איסור אופה מיום טוב לחול.

ד. האם אסור לאפותה

הנה בפשוטו כיון דאסירא לאפותה לצורך מחר אם כן הוי מתקלקלת, דגם באפיה אין לה תקנה, ואין כאן גלגל החוזר אלא בטילה ברוב ומותר לאפותה ולאוכלה היום. [וכן צידד שם המנחת אלעזר בסוף דבריו].

אמנם אכתי יש לעיין, דלכאורה איכא תקנתא באפיה, דהא שרי לאפות מקצתה היום ומקצתה למחר, ונמצא דלמקצתה יש מתירין, אלא שאם כן יהא אסור לאפות הכל, דמהפך השתא במוקצה, וכדאמרינן בסוגיא בבבבא (ד' א') דמשום הכי ביצה שנולדה ביום טוב אע"פ שמוותרת בשבת אסירא לצלותה ביום טוב מחמת האיסור מוקצה, ואם כן תתקלקל ואם כן בטילה ברוב, אך אזי יהא שרי לאפות מקצתה להיום ומקצתה למחר והוה יש לו מתירין ושוב אסור לאפותה. ואכתי הוה גלגל החוזר.

ה. תליא בפלוגתא הני"ל

הנה נראה דזה יהא תליא בפלוגתת החכם צבי והחזו"ן איש, דלהחזו"ן איש לא יתכן להתיר היום דאם כן מותרת נמי למחר והיאך יאכל היום, ואע"פ דבזה יפסד לגמרי לית לן בה, והרי זה כדן משהו בחמץ. אך להחכם צבי שפיר יש להתיר היום אע"פ דבזה יהא נמי מותר למחר, דאם לא נתיר היום הא יתקלקל.

ו. יום טוב בערב שבת

אך כל זה רק אם נימא דבפת אחת מותר לאפותה ביום טוב אע"פ שחצי ממנו לצורך מחר, [עיין בשער הציון סי' תק"ו אות נ"ו], אך אם נימא דגם זה אסירא, [וכדצייד שם בשער הציון], אם כן שוב אסור לאפותה אף חלקה לצורך מחר, ושרינן רק לצורך היום, ושוב חשיבא כנתקלקל התבשיל.

אמנם אכתי הנידון קיים, היכא דהוי יום טוב בערב שבת ועשה עירוב תבשילין, ומותר לאפות לצורך מחר, דבשבת שריא ביצה שנולדה ביום טוב, אלא דאם כן אינה בטילה ברוב ושוב אסור לבשלה היום משום מוקצה וגם מפאת דליכא הואיל. וגוונא זה יהא תלוי בפלוגתת קמאי ובתראי שהבאנו לעיל.

עניני שבת

וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק כ"ד) בשם הפרי מגדים, דיש לומר דלא יכול לברך על העירוב, דעל ידי הברכה חזינן דעושה לשם עירוב ומכין ליום השני. [אמנם ראיתי בתוספות שבת (שם) דכתב דודאי מברך ולא דמי לאומר הרי זה עירוב דזה הוי בכלל הכנה משא"כ בברכה].

מעתה יתקשי, דהרי משמע דלכתחילה יכול לערב כך, [דהרי תנן (עירובין ל"ח א') כיצד יעשה], והא דמי לערום.

ג. האם אפשר בענין אחר

וכי תימא דנמי דאי אפשר בענין אחר, אך הא יכול להניח בערב יום טוב. וכי תימא שחושש שיאבד, שיניח פעמיים ויקח השניה מספק.

וגם יכול לערב בראשון ברגליו, דלא אדע אם יש ברכה במערב ברגליו, ובאמת במשנה ברורה הקשה למה לי פעם ב' הא יערב ברגליו, ותירץ דאיירי על ידי שליח, ואם כן הרי יכול לבוא בעצמו ולא על ידי שליח. ודוחק לומר דאי אפשר לו דאין זה אלא טרחה. ובשלמא במתניתין דכיצד יעשה לחכמים דרבי מאיר, לא קשה דבלאו הכי לא יברך דהוי רק ספק, אבל למאי דקיימא לן כרבי אלעזר צריך עיון.

ד. לא יעשה המצוה

הנה שמעתי ליישב, דבעירוב לא שייך לומר דהוה דינא דערום לא יתרום, דאם כן לא יעשה כלל המצוה, והוה ליה כשופר ואינו יכול לברך דהוה אלם, דמכל מקום יתקע בלא ברכה.

אך לעני"ד לא דמי, דשופר חיובא רמיא עליה, משא"כ הכא יש לו עצה בהילוך או בעירוב מאתמול. וצריך תלמוד.

והנה זה כהרשב"א משאנן וכהחכם צבי, אך למה שכתב הפלתי וחזו"ן איש בדעת הרמב"ם לא יהא הדין כן, דהרי לשיטתם לא יתכן להתירו עכשיו אם אז יהא מותר גם לאחר זמן, והכא נמי הרי אם יתבטל ברוב ונתירו, אם כן יש לו היתר להדליקו לשנה הבאה.

ספק טבל שנתערב

הנה בתשובות מנחת אלעזר (ח"א סי' א') דן בתבשיל [פלאדין] העשויה מביצים ומזונות הנעשה ביום טוב, ושכחו ונתנו בתוכו ביצה שנולדה ביום טוב בו ביום.

האם נאסר לאפותו מחמת איסור מוקצה בהביצה, או דילמא שרינן מכיון דהביצה בטל ברוב.

א. מותר לאפותו שלא יתקלקל

הנה לכאורה נימא דאסור לאפותו ביום טוב, מכיון דאסור מחמת הביצה שהוא מוקצה, ולא בטל הביצה ברוב, דהרי הביצה הוה דבר שיש לו מתירין, דיכול לאוכלו לאחר היום טוב.

אמנם אם יניחוהו בלא לאפותו עד לאחר יום טוב יתקלקל המאכל, והיכא שהמאכל מתקלקל אם ישהנו לא אמרינן דהוה דבר שיש לו מתירין (כמבואר בשו"ע יו"ד סי' ק"ב סעיף ד'), ואם כן נימא דמותר לאפותו.

ב. אופה מיום טוב לחול

אך אם מותר לאפותו, הרי כשיהיה אפוי כבר לא יתקלקל ויוכל להתקיים עד אחר יום טוב, ואם כן ממילא הוי דבר שיש לו מתירין ולא בטיל.

אמנם כיון שאם יאפנו יהיה אסור לאוכלו עד למחר מטעם דבר שיש לו מתירין דכיון שנאפה אינו מתקלקל עוד, אם כן שוב אסור לאפותו משום איסור יום טוב דהוי אופה מיום טוב לחול כיון שאסור לאוכלו בו ביום משום דבר שיש לו מתירין.

ג. גלגל החוזר

מעתה היכי דיינינן לה, דלכאורה הוה גלגל החוזר, דאם תאמר שאסור לאפותו משום אופה מיום טוב לחול ובהכרח להניחו עד יום מחר, וכשיעמוד כן בלי אפיה יתקלקל לגמרי, ואם כן הוי מאכל שמתקלקל דלא הוה דבר שיש לו מתירין, ושפיר בטל הביצה בתוכו וחזי לבו ביום, ואם כן מותר לאפותו.

אמנם אם נאמר דמותר לאפותו שוב שייך איסור דבר שיש לו

ברכה על טבילה כלים

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' שכ"ג סעי' ז') דיש אומרים דלא יטביל כלי נכרים בשבת. וכתב ברמ"א דאיכא תקנתא, דאם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה, דאינו ניכר שעושה לשם טבילה.

וכתב במגן אברהם (שם ס"ק י"ג) בשם רשב"ץ, דלא יברך על הטבילה, דאינו מוכח שעושה לשם טבילה.

ויש לדון האם לכתחילה מותר לטבול בלא ברכה:

א. לכתחילה לא יקיים בלא ברכה

הנה כתב במשנה ברורה (שם ס"ק ל"ו), ושער הציון ס"ק ל"ג) דפשוט דהאמור היינו דוקא אם אין לו כלי אחר לצורך שבת דאם לאו הכי אסור מפני שמפסיד הברכה בידים, ולא עדיף ממה דקיימא לן דערום אסור לתרום מפני שאסור לברך.

ב. לענין עירוב נראה לא כך

אמנם יש להקשות דלענין עירוב מצאנו לא כך, דהנה איתא בשולחן (סי' תט"ז סעי' ב') המערב לשני ימים טובים של גליות או לשבת ויום טוב, אף על פי שהוא עירוב אחד לרוח אחת לשני הימים, צריך שיהיה העירוב במקומו מצוי בליל הראשון ובליל ב' כל בין השמשות.

ואם רצה לערב בפת, צריך לערב באותה הפת עצמה שעירב בה בראשון, דבכהאי גוונא אין צריך לומר כלום שכבר קרא שם עירוב ואם כן אינו מכין כלום.

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

ניתן לקבל את הגליון מידי שבוע במייל: L5703949@gmail.com